

KIS-765 – Sz. still life, Al. Stilleben, Gl. nature morte

(GE da HSK – 23 07 02)

Emaon o paouez peurlenn al levr war Yves Tanguy¹. A dennadoù on aet abaoe warlene, o kemer notennoù a-zivout da labour treiñ. Da gentañ e lavarinn dit pezh a 'm boa skrivet da Martial MENARD goude degemer al levr : “Frealzus evel un andon fresk e kreiz an dezerzh ! Labourioù a seurt gant hemañ a ra eus ar brezhoneg ul lec'h a sevenadur.” Perzh mat da droidigezh eo emzerc'hel an nesañ gwellañ d'an testennoù gallek hag amerikanek ; e se e rez eus da vrezhoneg ul lavar kempred. Ne gouezhez ket e tech hon aozerion dourek boas² a ra gant gerioù anavezet diresis “evit bezañ komprenet” — reolenn izek al labour treiñ neoazh eo na goll un eskenn stlenn e ser treuzyezhañ. Un nebeut evezhiadennoù a rin gant da aotre war dermennoù a arverez.

E krec'h ar bajenn 240 e lennan :

“*Setu ar pezh a soñj da Robert Lebel hag a oa kejet outañ e 1943 er Metropolitan Museum e New York, boemet gant un **divuhezenn** hollandat.*”

Ne ven ket re a-du gant hevelep kevatal roet da Sz. still life, Al. Stilleben, Gl. nature morte, dre zaou abeg :

a) kemm a lakaomp etre ar *beved* divoud ar Vevoniezh, ar Vevedouriezh hag ar *vuhez* piaou mab den (durc'hadur ster bezant a-gozh e Kb. *buchedd* hag e Br. *buhezegezh* adalek an 19^t kantved) ;

b) en taolennoù desellet e vez derc'hennet traozoù anniñv a orin bevedel dreist-holl (frouezh, loened marv en o fezh pe a dammoù) — stad kelan al loened a ro reiz d'an arver eus Gl. *mort* ; hogen an adanv-mañ ne zere ket ouzh ar frouezh. Ne vennan ket evel just barn evel ankevazas an termen gallek na kennebeut an termennoù saoznek pe

---

¹ René LE BIHAN, Renée MABIN, Martica SAWIN, *Yves Tanguy*, Embannadurioù An Here, 2001 (teskanvet YVTAN.), tr. br. Herve SEUBIL gKERNAUDOUR (ur reizh gallek eus al levr dindan an hevelep talbenn zo deuet e goulou war un dro en Éditions Palantines). Sl. KIS-733, La-14, pp. 328-335 & KIS-736, *ibid.*, pp. 367-370.

² Askounad eus ar skritell “*brezhoneg dourek boas*” a vourre Gwilherm DUBOURG lakaat war yezh skrivagnerion 'zo eus e amzer.

alamanek dre benn ma kaver *mort* e hennezh ha *life, Leben* er re-mañ : e pep yezh e vez lammoù bras pe vrasoc'h bepred etre ster ar gerioù en o arver devoudel ha durc'hadurioù ster o c'hedrannoù. Padal, pa luniomp un nevezc'her ne vezomp ket endalc'het da adober en hon yezh, da enporzhiañ al lammoù ster c'hoarvezet er yezhoù all, pezh na vir ket ouzhimp a c'hounit korvo ganto diouzh an dro.

En degouezh-mañ ez eo gwell marteze na ober anv a varv nag a veved. En eneb, e tle bezañ bastus dec'heriañ keal an anniñv a zo dezverk an divoudoù derc'hennet — a zave dezhañ ken Gl. *mort*, ken Sz.Al. *still*. Ar gerioù o tougen ar c'heal-se zo Br. *anniñv, difiñv, diflach, diloc'h, dilusk, fest, habask, hez(ek), sioul, sonn, tavel* (hBr. *taguel, Kb. tawel*), Kb. *llonydd* (diaes da zezneuziañ avat pa chom dianav e orin).

Dre bennaenn a yezhouriezh ned eer d'an termenoù nac'hek nemet pa vank an termenoù yaek. Rak se e lezfen a-gostez ar pemp ger kentañ eus ar roll a-zioc'h hag ez arnodfen ar c'hwec'h all.

Kentañ kudenn, hag eñ vo :

pe luniet ur c'henstrollad, pennanv-adanv pe rakrann-stirann, evel *taolenn fest, taolenn habask, taolenn hezek, taolenn sioul, taolenn sonn, taolenn davel* pe *festlun, habasklun, hezlun, sioullun, sonnlun, tavellun*, h.a. ?

pe dremenet gant un deverad, lakaomp dre *-enn* (lostger o verkañ un ergorenn) : *festenn, habaskenn, hezegenn, sioulenn, sonnenn, tavelellenn* ?

E degouezh ar c'henstrollad ez eo berr al lamm ster dre ma ked div gedrann a ental doues hag a erdal strizh (*taolenn~lun + fest~habask~...*). E degouezh an deverad ez eo brasoc'h al lamm dre ma ked ur gedrann a ental doues hag a erdal strizh (*fest~habask~...*) gant ur gedrann a ental bas hag a erdal ledan (*-enn*). Daou splot zo neoazh gant an diskoulm-mañ diwezhañ : a) berroc'h, skañvoc'h eo an termen disoc'h, b) deveradusoc'h. A se ez eo eñ a zibabfen. Pe bennrann kemer ? *fest* zo bet advevaet bennozh d'ar Jedoniezh ha moarvat ez eo gwell e lezel e kerz an jedoniourion ; *sonn* zo diwarnañ endeo an deverad *sonnenn*, termen Fizik ha Jedoniezh ; *hegek* zo engwezhiet e domanioù buhezel dre e zeveradoù *annez, hezañ*, h.a. Diuz zo d'ober a-benn ar fin etre *habaskenn, sioulenn, tavelellenn*.

En entremar e chomjed ma ne vije ket tro d'ober anv eus un devoud lakaet war wel gant istor ar sevenadurioù : an holl daolennoù dindan an anvadoù *still life, Stilleben, nature morte* a ziskouez danvez meuzioù — steriekoc'h e veze ar mezhur er c'hantvedoù ma veve en dienez un darn vras eus an dud, douget ma edo o eriunelloù etrezek an hevlezañ : ergerc'hennoù ha n'eo ket hepken ergorennoù oa ar c'hig hag ar frouezh derc'hennet. Ha dres, e lugnidigezh *habask* emañ keal ar magañ.

“*Habasq* facilement, comp. *squoch*, sup. an *habasquaff*, très légèrement ; *habasq da digeraff* « chose ligiere a digerer » Cb, *facil ha habasq da vezafu pardonet* facile à pardonner Catech. **10** v ; *credet habasq* croyez-le bien P **220** (variante) ; *Habasque*, en fr. *Le Doux*, XVe, XVIe s., Nobil. ; an *habasqder ha rezder an langaig guinydic ha maternal* la facilité, la clarté de la langue maternelle, Catech. **5** ; **habasqder** souefueté, l. suavitas, Cb ; van. *abasquet é en aüel*, le vent s'est rassis ; ce mot *abasquet* « est bon pour signifier tout ce qui marque diminution » Chal. ms. ; *habasquaat* s'humaniser, *habasqicq*, van. id., doucement, facilement Gr. [...]. Cf. corniq. *hebasca*, douceur, Meriasek vers **3753** ; gall. *hybasq* facile à nourrir, du préfixe *he-*, bien, et de *pasqa*, paître, nourrir, donner la bécquée, Gr., gall. *pesgu*, du lat. *pasco*” (GMB 309-310).

O vont eus La. *pasco* "peuriñ, magañ, paskañ", Kn. *pesky* "to feed, graze, fatten", Br. *paskañ* "(se) nourrir, donner la pâture (à)" da Kn. *hebasca* "easement, relief, calming, comfort, solace", Kn. *hebask* "easy, calm, suave, patient", Br. *habask* "tranquille, patient, doux, facile", e tedro ar steriegezhioù a-stur gant an tremen eus bliz ar meuzioù da sioulded ha da hevoud ar gwalc'hañ. Hag ul lamm re vras e ve envel *habaskenn* an daolenn o terc'hennañ danvez meuzioù, promesa “douceur” ha “suavitas” ?

(GE – 15 08 02)

Mat eo degas amañ daou zesteriadur eus Gl. *nature morte* a-berzh istorourion an arz, an eil embannet disin gant *Encyclopædia Universalis*, egile emañ Mona Thomas o paouez e ziskleriañ din.

Hervez kenlabourer an *E.U.*, ez eo “an *habaskenn evit gwir ar « genad » livourel an diaesañ, ar rinekañ da zezlenn. He istor eo hini derc'hennerezh an traoù bihan, ha dreist-holl traoù ar genou. An istor eo eus hon solwez, hon naon, hon sec'hed, eus diouerañsoù didermen an eriun ; istor ar bevezet hag an anvevezadus e gourzhpoent d'an daou c'henad all daeet ha distremenet ganti : ar gweledva hag ar poltred. Korf ar bed, korf an den a steuz o daou. [...] Ar ramagnantoù, ar restadoù glezioù nes d'ar mon ha d'ar marv a ya d'ober freskenn wenvrazhek an anvevezadus hag ar reñveradek a zo ar c'hoant o c'hengouviad roueel. [...] Gant Chardin e tizh an *habaskenn he blein evel embreg livourel ha trabedel muiiek. [...] Ent soutil ez a an treug eus an oberenn d'al lagad, eus al lagad d'ar weuz, eus ar genou digor da sioulañs an traoù, eus an traoù d'ar marv. [...] En *habaskenn, emañ krenerezh don an na-vout, dizerterezh ar ster. [...]*”**

Prezeg an habaskenn a zeu neuze da vezañ war un dro ar prezeg eus traoù ar c'hoant ha bezskrid ur bed anc'hoantadus, ankoazhadus. [...] An holl a zegas dimp da goun ar meskroez nesaek oc'h eren istor an arz ouzh hini ar gouhebiñ hag ouzh istor an aveziñ. Genaouelezh iskriv al livouriezh o tioueliañ ster sioulañs an traoù¹.”

Habaskennoù a c'haller ober eus taolennoù donemat an Henved livet warno teskadoù bevañs evel m'o gweler da skouer war vogerioù Pompei. Dindan levezon relijion dibenn ar Grennamzer, er 15^t kantved, e Flandrez da gentañ, e tiwanas ur genad livourel nevez, ar *Vendedoù*, pennoù eskern hag eurieroù traezh da zivoudoù anezho. Hervez Mona Thomas, mennoz ar *Vendedoù* a dredizhas an habaskennoù all : puñsañ a reomp hon buhez eus marv ar pezh a zo en dro dimp ; alese, ar bitailh, danvez hon glezioù, hag ivez ar magadurioù liesseurt ez eo al levrioù, ar binvioù sonerezh, ar gened, an argant hag ar bragerizioù zo an holl anezho an diouzerc'h eus vended hon bezoud : evelto, omp tonket d'ar marv — dodenn drec'h e “Kantved ar *Vendedoù*” e voe ar 17^t.

Keal al *still life*, diwanet en 18^t kantved, a dest eilpennadur modern ar speredegzh, karzhet diouti pep dave divezour d'ar marv ha da vezadur vendedour ar vuhez. Er c'heñver-se ez eo azonus an diemglev a stader a-zivout CHARDIN etre an istorourion. Tra ma 'z eo al livour evit reoù 'zo, evel m'emaomp o paouez gwelout, an hini a gasas an *nature morte* d'he barr uhelañ, ne venn re all ober nemet *tableaux d'objets* eus e habaskennoù :

---

¹ “La nature morte est en vérité le « genre » pictural le plus difficile, le plus secret à déchiffrer. Son histoire, c'est celle de la représentation des petites choses et surtout des choses de la bouche. C'est l'histoire de notre substance, de notre faim, de notre soif, des privations infinies du désir ; c'est l'histoire du consommé et de l'inconsommable en contrepoint de deux autres genres qu'elle défie et qu'elle dépasse : le paysage et le portrait. Corps du monde, corps de l'homme, tous deux disparaissent. [...] Les déchets, les reliefs de festins proches des excréments et de la mort constituent une fresque ironique de l'inconsommable et de l'excédentaire dont le désir est le royal convive. [...] Avec Chardin, la nature morte culmine comme pratique picturale et métaphysique majeure. [...] Le trajet se fait subtil de l'œuvre à l'œil, du regard à la lèvre, de la bouche ouverte au silence des choses, des choses à la mort. [...] Dans la nature morte, c'est le tremblement profond du non-être, de la désertion du sens. [...] Le discours de la nature morte devient alors à la fois discours des choses du désir et épitaphe d'un monde indésirable, indigeste. [...] Tous nous rappellent l'intime promiscuité qui relie l'histoire de l'art à celle de la frustration et à l'histoire de l'appétit. Étrange oralité de la peinture qui dévoile le sens du silence des choses” (*E.U., Thesaurus Index***, 1985, p. 2074).

“Daouek eo e oberenn : taolennoù traezoù, loened ha frouezh, nad int nepred « *natures mortes* », taolennoù nesaegzh, arvestoù eus buhez an ti, nad int ket, mar lakaer er-maez emboltredoù pastel e vloavezhioù diwezhañ, poltredoù er ster a roed d'ar genad-se en 18^t kantved¹.”

Ur c'heal arstalek, boutin ken d'an *nature morte* er ster vendedour, ken d'ar *still life* er ster modern, eo hini ar magadur korfel pe speredel. Ar c'heal-se, na gaver desteriet nag en termen gallek nag en termen saoznek, a ve daveet dezhañ gant Br. *habaskenn*. An arver eus hemañ ne virfe ket a arverañ ivez, e diarsell an istor evel ma ran amañ, an daou dermen all hep o zreiñ.

---

¹ “[Aussi] son œuvre est-elle double : tableaux d'objets, d'animaux et de fruits, qui ne sont jamais des « *natures mortes* », tableaux d'intimité, scènes de la vie domestique, qui, mis à part les autoportraits au pastel des dernières années, ne sont pas des portraits au sens où l'on entendait ce genre au XVIIIe siècle” (Philippe LEVANTAL, “CHARDIN (Jean-Baptiste Siméon) 1699-1779”, *Encyclopædia Universalis*, 1985, pezhenn 4, p. 666).